

Systemaattisista havainnoista vaikutusten todentamiseen: Havainnointimalli luovaan ryhmätoimintaan

HAVAINNOINTIMALLI

- Tekee mahdolliseksi luovan ryhmätoiminnan systemaattisen havainnoinnin useasta näkökulmasta.
- Auttaa hahmottamaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa syntyviä pieniä muutoksia.
- Todentaa kulttuurihyvinvointityön vaikutuksia ja tekee näkyväksi vaikutusketjujen rakentumisen.
- Parantaa havainnointiaineiston laatua ja luotettavuutta.
- Tukee erilaisten luovaa ryhmätoimintaa hyödyntävien mallien systemaattista kehittämistä kulttuurihyvinvointialalla.

Osallisuus lisääntyy vähä vähältä. Muutokset ovat ensin pieniä: ihminen laskee hupun päästään, katsoo silmiin tai hymyilee. Pienet muutokset ovat välttämättömiä, jotta ihminen alkaa tavoitella esimerkiksi toipumista, kuntoutumista tai oppimista.

Muutoksia liikkeelle panevien tekijöiden todentamiseksi tarvitaan malleja ja mittareita. Systemaattinen havainnointi auttaa hahmottamaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa syntyviä pieniä muutoksia ja todentamaan vaikutuksia. Kun havainnointia täydennetään haastattelulla, voidaan jäljittää myös vaikutusten ketjuja.

Havainnointimalli on kehitetty helpottamaan luovien ryhmätilanteiden dokumentointia. Sitä on sovellettu monenlaisten opetustilanteiden, luovan ryhmätoiminnan ja kulttuurihyvinvointityön havainnoinnissa (Huhtinen-Hildén 2017; Huhtinen-Hildén ym. 2017, 128–129; Huhtinen-Hildén & Pitt 2018, 65–67; Huhtinen-Hildén & Isola 2019b).

Havainnointimalli auttaa vaikutusten todentamisessa

Havainnointimalli on kehitetty luovan ryhmätoiminnan vaikutusten todentamiseen, joten sitä tarkastellaan tässä luovan ryhmätoiminnan näkökulmasta. Malli on kuitenkin sovellettavissa monenlaiseen ohjattuun ryhmätoimintaan.

Ihmiselle on luontaista kiinnittää huomiota itselleen tutuimpiin asioihin tai sellaiseen, joka vastaa ennako-odotuksia tilanteesta (Loughran 2006, 45). Havainnointimallin avulla varmistetaan, että havainnointi tapahtuu systemaattisesti neljästä erilaisesta näkökulmasta. Se parantaa aineiston laatua ja luotettavuutta. Havainnointia voidaan jakaa useiden havainnoijien kesken.

Malli on rakenne, jonka avulla voidaan:

- kehittää erilaisia kulttuurihyvinvointiin liittyviä toimintamalleja esimerkiksi toimintatutkimuksen hengessä
- kerätä systemaattista tietoa kehitteillä olevasta toimintamallista siten, että havainnoita saadaan useasta näkökulmasta – myös muista kuin havainnoijalle tutuimmasta
- todentaa kulttuurihyvinvointiin liittyvien vaikutusten ketjuja yhdistettynä laadullisiin haastatteluihin ja määrällisiin mittareihin.

Mallin avulla:

- saadaan tietoa luovan toiminnan tarjoamista mahdollisuuksista
- lisätään ymmärrystä erilaisista ohjauksen ja / tai pedagogisen tilanteen ammatillisista keinoista, joilla tuetaan luovaan toimintaan osallistumista, ryhmän vuorovaikutusta ja ryhmäprosessia
- päästään käsiksi siihen, mitä kaikkea ryhmän vuorovaikutuksessa tapahtuu
- hankitaan tietoa siitä, miten luova toiminta ja / tai ryhmätoiminta auttaa osallistujia eteenpäin ryhmän jäsenten omissa tavoitteissa.

Laura Huhtinen-Hildén

laura.huhtinen-hilden@metropolia.fi

Anna-Maria Isola

anna-maria.isola@thl.fi

Havainnointimalli perustuu tutkimukseen

Havainnointimalli on kehitetty helpottamaan ryhmässä tapahtuvan musiikin opetustilanteen analysointia (Huhtinen-Hildén 2017; ks. myös Huhtinen-Hildén & Pitt 2018, 65–67). Sitä on sovellettu monenlaisen luovan ryhmätoiminnan havainnointiin.

Mallia on käytetty aineiston keruussa luovaa ryhmätoimintaa käsittelevässä tutkimuksessa (Huhtinen-Hildén & Isola 2019b) sekä kulttuurisen vanhustyön kehittämishankkeessa (ks. Huhtinen-Hildén ym. 2017, 128–129).

Havainnointimalli on kehitetty luovaan ryhmätoimintaan

Luovalla ryhmätoiminnalla viitataan **ohjattuun tilanteeseen**: Ohjaaja tukee ryhmädynamiikkaa ja yksilöllistä luovaa ilmaisuja. Osallistujat käsittelevät tunteita, ajatuksia ja mielleyhtymiä toiminnallisesti hyödyntämällä esimerkiksi musiikkia, sanallista, kuvallista ja kehollista ilmaisuja, draamaa, itselle tärkeitä esineitä, luontoympäristöjä sekä erilaisia aisteja aktivoivia harjoituksia.

Havainnointimallissa kuvattu ryhmätoiminta on

- **dialogista**: Hyväksyminen, kunnioitus ja aito kuunteleminen (Arnkil & Seikkula 2014, 18–19) todentuvat sanoin, kuvin tai esimerkiksi musiikillisen vuorovaikutuksen keinoin. Ohjaajalla on vastuu siitä, että osallistujien roolit eivät lukkiudu ja että ryhmä on kaikille turvallinen. (Huhtinen-Hildén 2017; Huhtinen-Hildén & Pitt 2018.)
- **pedagoginen tilanne**: Osallistuja nähdään oppijana, jolle luova ryhmätoiminta tarjoaa oppijälähtöisen mahdollisuuden muutokseen. Ohjaaja tekee pedagogisia valintoja, joiden kautta hän pyrkii omalla toiminnallaan avaamaan mahdollisuuksia kokemiseen, ilmaisuun ja luovuuteen.

Tarjoumat, toimijuus ja vuorovaikutus ryhmätoiminnassa

Toiminnassa käytetyt liike, ääni, kuvat, tarinat, materiaalit ja leikit luovat erilaisia tarjoumia (*affordance*) eli mahdollisuuksia tai kutsuja osallistumiseen, kokemiseen ja kokeilemiseen (Gibson 1966): Miltä kivi tuntuu kädessä; miten akustiikka tuntuu ruumiissa?

Toimijuus (*agency*) on haluamista, kykenemistä ja osaamista, joka rakentuu yksilöllisesti ja suhteessa muihin (Jyrkämä 2008): Eleitä, äänenpainoja ja reaktioita havainnoimalla saadaan tietoa siitä, mikä tilanteesta estää tai tarjoaa haluamisen, kykenemisen ja osaamisen paikkoja eli suuntaa toimijuutta uusiin asioihin tai vahvistaa uskoa itseän.

Vuorovaikutuksessa tapahtuva asettuminen suhteessa toisiin ja siihen liittyvä sanaton neuvottelu tapahtuu jatkuvan asemoitumisen (*positioning*) kautta (Langenhoven & Harré 1999): Vuorovaikutus on jatkuvaa dynaamista liikettä, jossa tietoisesti tai tiedostamatta vaikutetaan ja vaikutetaan, tullaan lähemmäksi ja vetäydytään.

Näin havainnoit neljästä näkökulmasta

Ohjatussa tilanteessa havainnointi voidaan toteuttaa systemaattisesti kiinnittämällä huomio

- luovan toiminnan tapoihin ja välineisiin
- ohjaamiseen
- yksittäisten osallistujien olemiseen ja tekemisen tapoihin
- ryhmän vuorovaikutukseen.

Erilaisista näkökulmista havainnointi on tärkeää erityisesti silloin, kun pyritään tilanteen kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen. Silloin erilaisten näkökulmien avulla muotoutuu ymmärrys siitä, miten luova ryhmäprosessi rakentuu. Jotta tiedonkeruu etenee systemaattisesti, tilanne on syytä dokumentoida konkreettisesti ja tarkasti, mutta ei kuitenkaan tulkintoja tehden. Tähän liittyvää havainnoijan pohdintaa on tärkeä dokumentoida havainnointipäiväkirjaan.

Havainnoinnissa on tärkeää muistaa, että sen avulla voidaan tavoittaa vain pieni, ulospäin välittyvä osuus ryhmään osallistuvan ihmisen toimijuudesta (Jyrkämä 2008) tai siitä, millaisia tarjoumia luova toiminta sisältää. Luovan ryhmätoiminnan havainnoinnissa luovan ja toiminnalliseen ilmaisuun on syytä kiinnittää huomiota. Toiminnallinen tai taiteellinen dialogi on yhtä tärkeää kuin sanallinen dialogi. Sen vivahteet jäävät kuitenkin helpommin huomaamatta. Siksi sanallinen dialogi usein painottuu.

Vinkkejä vaikutusten arvioinnin syventämiseen

Systemaattista havainnointia voidaan täydentää haastattelemalla tilannetta ohjaavia ammattilaisia tai ryhmätoiminnan osallistujia (Huhtinen-Hildén & Isola 2019).

Havainnointiaineisto voi auttaa muistelemaan tapahtumia. Kun havaintoja yhdistetään osallistujien kokemukseen, ymmärrys vaikutuksista syvenyy.

Havainnointia voidaan täydentää mittaamalla osallisuuden kokemusta osallisuusindikaattorilla (Isola ym. 2017, 53–55)

1) Luovan toiminnan tavat ja välineet

Luovassa toiminnassa käytetyt liike, ääni, materiaalit ja leikit tarjoavat mahdollisuuksia tai kutsuja osallistumiseen, kokemiseen ja kokeilemiseen. Havainnoi seuraavia asioita:

- Mitä tehtiin: mistä aloitettiin, miten sitä kehiteltiin ja miten jatkettiin?
- Millaisia välineitä ja luovan toiminnan tapoja tilanteessa käytettiin ja miten (laulaminen ja äänenkäyttö, soittaminen, kuunteleminen, musiikkiliikunta, musiikillinen keksintä ja säveltäminen, improvisointi, kuvallinen ilmaisu, draama, tarinat, runot, tanssi, liikeilmaisuus)?
- Millaisia tavoitteita ja ulottuvuuksia toiminnalle asetettiin (jos tämä tulee esiin tilanteessa)?
- Miten vaiheista siirryttiin toiseen?
- Miten prosessi eteni?

2) Ohjaaminen

Ohjaamisella tarkoitamme ryhmän toiminnan fasilitointia ja pedagogisia valintoja, jotka mahdollistavat osallistumista luovaan toimintaan. Havainnoi seuraavia asioita:

- Miten ohjaaja asemoituu ja toimii prosessin erilaisissa vaiheissa (esim. ohjeiden antaminen, ohjaus, tuki, kannustus, rohkaisu, innostaminen, kuuntelu, kanssaoppiminen, aktiivinen toiminta vs. tarkkailu, vastavuoroisuus)?
- Millaista on ohjaajan kehollinen ilmaisu?
- Miten nämä käytetyt lähestymistavat vaikuttavat osallistujien toimintaan, osallistumiseen, motivaatioon, aktiivisuuteen ja vuorovaikutukseen?
- Millaisia havaintoja voi tehdä ohjaajan toiminnasta ja läsnäolosta vuorovaikutustilanteessa (puhe, eleet, ilmeet, kehon kieli)?
- Millaisia pedagogisia valintoja havaitaan luovassa tuokiossa: miten ohjaaja pitää yllä toiminnan/tuokion rakennetta ja miten toisaalta mahdollistaa tai tukee luovaa ilmaisuja ja improvisointia?

3) Yksittäisten osallistujien olemisen ja tekemisen tavat

Yksilön kokemuksia luovassa ryhmätoiminnassa voidaan hahmottaa sen kautta, millaisia mahdollisuuksia sen kautta avautuu. Havainnoi seuraavia asioita:

- Mitä luova toiminta tekee mahdolliseksi osallistujalle?
- Millaisia tavoitteita ja ulottuvuuksia toiminnalle asetettiin (jos tämä tulee esiin tilanteessa)?
- Miten osallistuja reagoi luovaan toimintaan?
- Millaisia tunnelmia osallistujista välittyi? Kuvaile näkemääsi, mutta älä tulkitse.

4) Ryhmän vuorovaikutus

Ryhmän vuorovaikutus riippuu osallistujista ja siitä, miten he asemoituvat toisiinsa ja miten pystyvät muuttamaan asemiaan vuorovaikutuksen aikana. Havainnoi seuraavia asioita:

- Vuorovaikutus ja huomioid ryhmätoiminnasta: mitä ajatuksia ja huomioita herää juuri tästä ryhmästä?
- Millaisia eleitä, ilmeitä, ilmaisuja, tunnelmia ja reaktioita havaitaan?
- Onko tilanteessa havaittavissa tunteiden tarttumista? Jos on, millaisissa tilanteissa tämä tapahtuu.
- Miten erilaiset tekemiset vaikuttavat vuorovaikutukseen? Kuvaile näkemääsi vuorovaikutusta.

Lähteet

- Arnkil T E, Seikkula J (2014) ”Nehän kuunteli meitä!” Dialogeja monissa suhteissa. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, Helsinki
- Gibson, J. J. (1966). The senses considered as perceptual systems. Boston, MA: Houghton Mifflin
- Huhtinen-Hildén L (2017) Elävänä hetkessä. Suunnitelmallisuus ja pedagoginen improviointi. Teoksessa A Lindeberg-Piironen, I Ruokonen (toim.) Musiikki varhaiskasvatuksessa -käsikirja. Classicus, Helsinki, 389–411
- Huhtinen-Hildén L, Isola A-M (2019a) Reconstructing life narratives through creativity in social work. *Cogent Social Sciences*, 5:1, DOI: 10.1080/23311886.2019.1606974
- Huhtinen-Hildén L, Isola A-M (2019b) Luova ryhmätoiminta lisää hyvinvointia. Tutkimuksesta tiiviisti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Saatavana muodossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-329-8>
- Huhtinen-Hildén L, Pitt, J (2018) Taking a Learner-centred Approach to Music Education - Pedagogical Pathways. Routledge, Abingdon
- Huhtinen-Hildén L, Puustelli-Pitkänen A, Strandman P, Ala-Nikkola E (2017) Kohti luovaa arkea – kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä. Tutkimusraportti. Metropolia Ammattikorkeakoulu, Helsinki. Saatavana muodossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-012-0>
- Isola A-M, Kaartinen H, Leemann L, Lääperi R, Valtari S, Keto-Tokoi A (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki
- Jyrkämä J (2008) Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehyykseksi. *Gerontologia* 22 (4), 190–203
- Langenhove L van, Harré R (1999) Introducing Positioning Theory. In R Harré & L van Langenhove. *Positioning Theory. Moral Contexts of Intentional Action*. Blackwell, Oxford 14–31
- Loughran J (2006) Developing a pedagogy of teacher education: Understanding teaching and learning about teaching. Routledge, London

---

Muuta kirjallisuutta

- Huhtinen-Hildén L, Lamppu M (toim.)(2018) *Odottamattomia aarteita. Ilmaisia, leikillisyyttä ja luovaa toimintaa ryhmässä*. Metropolia Ammattikorkeakoulu, Helsinki
- Karjalainen A (toim.) (2019) Luovan toiminnan työtavat. PS- kustannus, Jyväskylä
- Huhtinen-Hildén L (2012) Kohti sensitiivistä musiikin opettamista. Ammattitaidon ja opettajuuden rakentamisen polkuja. *Jyväskylä studies in humanities* 180. Jyväskylän yliopisto.
- Raivio H (toim.) (2018) Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! : Yhteiskiehitäten vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. SOSKU-hankkeen 2015-2018 loppuraportti Työpaperi 7/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Tämän julkaisun viite:

Huhtinen-Hildén L, Isola A-M (2020) Systemaattisista havainnoista vaikutusten todentamiseen: Havainnointimalli luovaan ryhmätoimintaan. Tutkimuksesta tiiviisti 37/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-343-601-5 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-601-5>